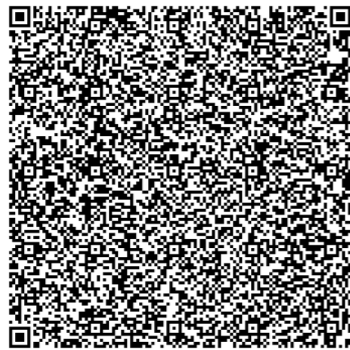

Az a tanulmánykötet, melyet a kezében tart az Olvasó, azokból a kutatási eredményekből mutat be ízelítőt, melyekkel a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont munkatársai jelenleg foglalkoznak. A kötetben helyet kaptak velünk szorosán együttműködő kollégák írásai is, akik egykori vendégkutatóként vagy a főiskola, a Filológiai Tanszék oktató-kutatójaként Kárpátalján végeztek/végeznek nyelvészeti vonatkozású kutatásokat.

Jelen kötet a 2015-ben indult sorozat, a *Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból* III. kötete.

A gyűjteményben szereplő tanulmányok gerincét a többnyelvűség, a regionalitás és a nyelvoktatás egymásra épülő egysége alkotja: a kutatások a nyelvhasználat, az identitás, az oktatás, a nyelvoktatás, a nyelvi jogok, a kárpátaljai etnikai és nyelvi sokszínűség történeti és jelenlegi kérdéseit boncolgatják.

ISBN 978-617-7404-27-8

9 786177 404278

TÖBBNYELVŰSÉG, REGIONALITÁS, NYELVOKTATÁS

SZERKESZTETTE:
MÁRKU ANITA ÉS TÓTH ENIKŐ

TÖBBNYELVŰSÉG, REGIONALITÁS, NYELVOKTATÁS

UNGVÁR, 2017

TÖBBNYELVŰSÉG, REGIONALITÁS, NYELVOKTATÁS

Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont kutatásaiból III.

ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІСТИТУТ ІМ. Ф. РАКОЦІ ІІ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІМ. АНТОНІЯ ГОДИНКИ

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA
HODINKA ANTAL NYELVÉSZETI KUTATÓKÖZPONT

TÖBBNYELVŰSÉG, REGIONALITÁS, NYELVOKTATÁS

Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont kutatásaiból III.

Szerkesztette:

Márku Anita és Tóth Enikő

„RIK-U”
Ungvár, 2017

БК 81.1
УДК 81'27

Az a tanulmánykötet, melyet a kezében tart az Olvasó, azokból a kutatási eredményekből mutat be ízelítőt, melyekkel a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont munkatársai jelenleg foglalkoznak. A kötetben helyet kaptak velünk szorosán együttműködő kollégák írásai is, akik egykori vendégkutatóként vagy a főiskola, a Filológiai Tanszék oktató-kutatójaként Kárpátalján végeztek/végeznek nyelvészeti vonatkozású kutatásokat. Jelen kötet a 2015-ben indult sorozat, a Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III. kötete. A gyűjteményben szereplő tanulmányok gerincét a többnyelvűség, a regionalitás és a nyelvoktatás egymásra épülő egysége, *egyensúly*a alkotja: a kutatások a nyelvhasználat, az identitás, az oktatás, a nyelvoktatás, a nyelvi jogok, a kárpátaljai etnikai és nyelvi sokszínűség történeti és jelenlegi kérdéseit boncolgatják.

A kötet megjelenését támogatta:

Borítóterv: Márku Anita

A borítón ifj. Hidi Endre *Egyensúly* c. land art alkotása látható

Lektorálta:

Dr. habil. Bartha Csilla,

MTA Nyelvtudományi Intézet, Többnyelvűségi Kutatóközpont

Dr. Beregszászi Anikó,

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Dr. Hámori Ágnes,

MTA Nyelvtudományi Intézet, Többnyelvűségi Kutatóközpont

ISBN 978-617-7404-27-8

© A szerzők, 2017
© A szerkesztő, 2017

Tartalom

Előszó	7
--------------	---

I. Többynnyelvűség

Csernicskó István: <i>Nyelv, gazdaság, társadalom. Globális nyelvek Kárpátalja magyarok lakta végeinek nyelvi tájképében</i>	13
--	----

Tóth Enikő: <i>A 2012-es nyelvtörvény adta jogok és lehetőségek gyakorlati megvalósulása Kárpátalja Beregszászi járásának önkormányzati hivatalaiban</i>	45
--	----

Karmacsi Zoltán: <i>A nyelvi tájkép változásának egy aspektusa</i>	54
--	----

Szakál Imre: <i>„... rendeletek szóról-szóra lefordítassanak...” Hivatali nyelvhasználat Beregszászban 1919–1920-ban</i>	61
--	----

Lechner Ilona: <i>A relevanciaelmélet érvényesülése fordítás során európai uniós szövegeket vizsgálva</i>	73
---	----

Товт Михайло – Черничко Степан: <i>Нові засади мовного регулювання в Україні у дзеркалі конституційно-правового аналізу національного законодавства та міжнародних зобов'язань України</i>	84
--	----

Пилипенко Гліб: <i>Українська мова закарпатських угорців</i>	100
--	-----

Черничко Степан: <i>Русинська – мова або діалект? Освітлення проблеми на основі понять соціолінгвістики</i>	108
---	-----

II. Regionalitás

Hires-László Kornélia: <i>Etnikai kategóriák a beregszásziak mindennapi diskurzusaiban</i>	121
--	-----

Márku Anita: <i>A kárpátaljai magyarok internetes nyelvhasználat: identitás és digitális identitás</i>	137
--	-----

Lengyel Zsolt: <i>Lexikai szomszédossági viszonyok kárpátaljai és magyarországi 10–14 évesek körében</i>	153
--	-----

Bárány Erzsébet: <i>Nyelvi interferencia a kárpátaljai ukrán irodalmi művekben</i>	172
--	-----

Gazdag Vilmos: <i>Nyelvi interferencia a kárpátaljai magyar irodalmi művekben</i>	178
---	-----

III. Nyelvoktatás

Husztai Ilona: <i>A tanárok nyelvtudásszintjének szerepe az angoloktatásban a kárpátaljai magyar iskolákban</i>	189
---	-----

Máté Réka: <i>Tizenegyedik osztályos tanulók idegennyelv-tudásának vizsgálata (kárpátaljai magyar tannyelvű középiskolák példája alapján)</i>	203
Dudics Lakatos Katalin: <i>Az iskolatípus és a nyelvjárási attitűd</i>	213
Черничко Степан: <i>Дискриминация учащихся школ Украины с венгерским языком обучения</i>	223
A kötet szerzői	234

Bárány Erzsébet

Nyelvi interferencia a kárpátaljai ukrán irodalmi művekben

Jelen tanulmányban a kortárs kárpátaljai ukrán szépirodalom nyelvében jelentkező interferencia jelenségeket vizsgáljuk. Az ukrán írók, költők gyakran folyamodnak a szomszédos nép nyelvében előforduló morfémák, lexikai elemek használatához a kárpátaljai regionális értékek stilisztikai lenyomatáént.

Kulcsszavak: interferencia, kárpátaljai ukrán irodalom, magyar nyelvi kölcsönhatás

The study presents the linguistic peculiarities of the contemporary Ukrainian literature in Transcarpathia with special regard to the phenomenon of linguistic interference. The Ukrainian writers, poets often use in their literary works such lexical elements and morphemes which occur in the language of the neighboring nations.

Keywords: interference, Transcarpathian Ukrainian literature, Hungarian loanwords

1. Bevezetés

Kárpátalja területén elő keleti szláv és magyar etnikum között létrejött sokrétű nyelvi-nyelvjárási kapcsolat arról tanúskodik, hogy történelmi egybefonódásuk nagyon régen, még a korai középkorban vette kezdetét. A szomszédságból, illetőleg együttélésből fakadó magyar ↔ ukrán nyelvi viszony hűen tükröződik többek között egy sajátos nyelvi közegben: a XX. sz. végi – XXI. sz. eleji kárpátaljai ukrán népies-nyelvjárási jellegű szépirodalmi művekben. A kölcsönelemek az irodalmi művekben való szerepeltetése nem csak a kárpátaljai ukrán irodalmi alkotásokra jellemző. A kárpátaljai magyar irodalmi művekben is jelentős mértékű a keleti szláv nyelvekből átvett lexikai elemek használata (erre vonatkozóan lásd pl. Gazdag Vilmos e kötetben megjelenő írását (Gazdag 2017), vagy Gazdag 2010: 29–40).

Jelen munkát a kárpátaljai ukrán irodalmi művekben jelentkező interferenciajelenségek vizsgálatának szenteljük.

2. A kárpátaljai ukrán nyelvű irodalom sajátosságai

A kárpátaljai ukrán nyelvű irodalom újjászületése a 90-es évek elejéhez köthető. Az irodalom a szocializmushoz fűződő ideológiai eszméktől mentes lett. Megjelent a szabad stílus, a szabad gondolat kifejtés és a szabályokat kevésbé követő nyelvváltozat használata. Az általunk kiválasztott kortárs írók, költők elismertek saját szülőföldjükön és azon túl is. Írói stílusuk sajátos, műveik témája a kárpátaljai emberekhez, mindennapi életükhöz, szokásaikhoz kapcsolódik. Leginkább Petro Midjánka verseinek nyelvezete tükrözi a kárpátaljai keleti szláv nyelvjárási sajátosságait, de Vaszil Huszti, Dmitro Keselya, Jurij Balega, Miroszlav Docsinec műveiben is számos regionalizmus található.

A tanulmányban lévő interferencia-példákat Petro Midjánka *Марамороський розлом*, Jurij Balega *Записки закарпатського сексота*, Vasyly Huszti *Зоря Біловежі*, Miroszlav Docsinec *Лад*, Dmitro Keselya *Запишіть у свідки мої сльози* és *Полім співоного каміння* c. műveikből gyűjtöttük.

Vaszil Huszti – klasszikus poszthatvanas, számos lírai gyűjtemény szerzője, a Kárpátaljai Írószövetség elnöke, az Ukrán Nemzeti Írószövetség tagja (Chlanta 1995: 196–198). A „Zorja Bilovezsi” című könyve alapját egy drámai elbeszélő és két párbeszédű költemény adja. A „Zorja Bilovezsi” lírai dramatikáját Alexander Duchnovicsnak szenteli. Az elbeszélő költemények mellett a kötet tartalmaz néhány a filozófiai költészet hagyományait folytató

verset is, melynek kárpátaljai meghonosítói Vaszil Dovhovics, Fedor Potusnyak, Jurij Borsos-Kumjatszkij voltak.

Dmitro Keselya – prózaíró, dramaturg, zszurnaliszta, dokumentációs-irodalmi filmek szerzője. Ukrajna érdemes újságírója, az Ukrán Nemzeti Írószövetség tagja, a Tarasz Sevcsenko ukrán nemzeti díj kitüntetettje (Chlanta 1995: 308–310). Munkásságában a mély realizztikusság, a humor és a komikum kerül ötvözésre.

Jurij Balega – irodalomtudós, irodalomkritikus, az Ungvári Nemzeti Egyetem tanára, számos kiadvány szerzője, az Ukrán Nemzeti Írószövetség tagja, a Fedir Potusnyak regionális díj kitüntetettje (Chlanta 1995: 17–24). Az általunk elemzett könyv a szerző életművének legfrissebb darabja, mely az *Egy kárpátaljai besúgó feljegyzései* címet viseli.

Miroszlav Docsinec – ukrán író és költő, az Ukrán Írószövetség tagja, több mint húsz könyv szerzője. A Tarasz Sevcsenko ukrán nemzeti díj kitüntetettje, Ukrajna Arany költője cím viselője (Chlanta 1995: 219–220). A három részből álló *Lad* című könyve valóságos bestseller lett.

Petro Midjánka – ukrán költő, az Ukrán Nemzeti Írószövetség tagja, a Tarasz Sevcsenko ukrán nemzeti díj kitüntetettje (Chlanta 1995: 487). Verseiben a kárpátaljai hegyvidéken élők életvitelét, szokásait mutatja be. Nyelvezete sajátos, számos kárpátaljai nyelvjárási elemmel átítatva, amely a magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok szempontjából értékes anyagot szolgál. Midjánka irodalmi művészetét *egzotikusnak* nevezik (Bedzir Natália a kiadvány előszavában, 3 o.)

A kárpátaljai keleti szláv irodalom magyar jövevényszavaival több tanulmányban is foglalkoztak (Bárány 2009a: 56–69, 2009b). A hagyományos dialektológiai felosztás alapján, a szerző korábbi írásaiban használt csoportosítást követtük (Bárány 2009b).

3. Magyar kölcsönszavak¹

3.1. Növények és ételek megnevezése

A magyarból átvett növények és ételek megnevezései a mindennapi nyelvhasználatban gyakran fordulnak elő. Egyes régiókban a magyar szó felváltja a szláv megfelelőjét, például a *парадичка – помідор* ‘paradicsom’, *крумпля – картопля* ‘krumpli’, *левеш – суп* ‘leves’, *лекваровий – з повидлом* ‘lekváros’, *лечо – назва угорської страви* ‘lecsó’, *пасуля – квасоля* N. ‘paszuly’, *паприка – перець* ‘paprika’, *ратота – яечня* ‘rántotta’, *мушт – виноградний сік* ‘must’, *фанк – пончик* ‘fánk’, *шютемени – містечка* ‘sütemény’, *яфину – чорниця* (*fekete áfonya*), *брусниця* (*vörös áfonya*) ‘áfonya’ stb. Nyelvjárási elemként került az irodalomba: ...ріжуть, ріжуть скибочками і ніяк не наситяться, скисли би, як *крумплі* підбивані ... (Кешеля 2011: 175); *Жирний левеш*, // *Смальцем смарували і коржі* (Мідянка 2011: 142); *Цього вистачає після меси*, // *Навіть лекварових шютемени* (Мідянка 2011: 58); *Дров уживали багато: на консервування різноманітних лечо* (Мідянка 2011: 112); *Розенталь і Гонг знали їсти лечо* (Мідянка 2011: 142); ...за ті слова, што надрукували'сьте у листовках, безпекаші вас, як зелені *парадички*, у бочки засолять (Кешеля 2011: 173); ...за ті слова, што надрукували'сьте у листовках, безпекаші вас, як зелені *парадички*, у бочки засолять (Кешеля 2011: 173). «Токан і *пасуля* – то наша

¹ A területi korlátokra való tekintettel csak néhány jelentősebb fogalomkörü csoportot hozunk létre. Ugyanakkor mindenképpen hangsúlyozni szeretnénk azt is, hogy e szavak nagyobb területi korlátok között, illetve a további gyűjtések során, az adatok bővülése esetén más, újonnan létrehozott fogalomkörökbe is besorolhatók.

годуля» (Дочинець 2014: 249); Тебе єдину, гарну та сумну, // Як ту жагу до мушту й полину (Мідянка 2011: 50); ...на сніданок газдиня ладила несолену *ратому* (Мідянка 2011: 53); Цього вистачає після меси, // Навіть лекварових *шютемень* (Мідянка 2011: 58); О не топчися грішними ночами, // Хоч повно *яфин* сизих по грибах (Мідянка 2011: 125).

3.2. *Személyek megnevezései, szakmák, megszólítások*

A magyarból kölcsönzött személyi megnevezések és megszólítási formák használata régi hagyomány a kárpátaljai keleti szlávoknál. Tekintettel arra, hogy a magyar nyelv az államnyelv szerepét töltötte be a 20. század elejéig, a személyek megnevezése és megszólítása beékelődött a köztudatba, napjainkban is a beszélők aktív szókincséhez tartozik: *бачі* – дядько ‘bácsi’, *вадас* – мисливець ‘vadász’, *горцош* – воїн ‘harcos’, *газда* – господар ‘gazda’, *жіван* – розбійник ‘zsivány’, *ішпан* – намісник голови комітату ‘ispán’, *кантор* – дяк ‘kántor’, *кішоссонь* – панна ‘kisasszony’ *легінь* – парубок ‘legény’, *нямеш* – дворянин ‘nemes’, *пайташка* – товаришка ‘pajtás’, *пінцер* – офіціант ‘pincér’, *прімаш* – перший скрипаль ‘prímás’, *цімбора* – друг, *товариш* ‘cimbora’, *фатьов* – парубок N. ‘fattyú’. Ezek a formulák gyakran a nyelvi játék eszközeként szerepelnek a szerzői szövegben és a szereplők szövegében egyaránt. Íme néhány példa: I тільки хотів лягнути, що той баюсатий *бачі* перший секретар комуністичної організації у селі, але вже, сегінь, давно умер, як Фіскарошка пульткнула (Кешеля 2012: 135); *Йовшка-бачі*, як ми його звали позаочі (Балега 2016: 73). I *бачі* Шімон смокче смачно піпку (Мідянка 2011: 18). I ропою поливає туші (Оббілюють добре *вадаси*) (Мідянка 2011: 179); Але на другому році війни його військова частина потрапила в полон до росіян і угорських «*горцошів*» відправили в Донбас (Балега 2016: 98); I вона дочікувала літа, гарячої косовиці, щоб до пізньої осені не розлучатися з *газдою* (Дочинець 2014: 145); ...виходили на свої поля *газдове*, аби потішити серце красними обіцянками (Кешеля 2011: 118); ...Фіскарошка безцеремонно почала перчити її дітей: і злі шелюги, і кривопиські гунцути, і роти немиті, і содомські *жівани*... (Кешеля 2012: 112); «Від нямеша й *ішпана* – до слуги», – // Віднянські кособочились німкені (Мідянка 2011: 26); I вся еклезія Мукачівська збідніла, // I *кантори* з Нодькарою спаніли (Мідянка 2011: 183); *Кішоссоньок* тут, як зірок на небі, й від кожної аж мерехтить в очах (Густі 2013: 34); «То його клопотом стелиться тобі наука, *легіню*» (Дочинець 2014: 132); Агов, *легіню*, куди ходив? – Ти, *легіню*, не верещи, – лагідно усміхнулась Маня (Кешеля 2011: 318); Десь там розцвічені зорями короткі ночі *легінства* і м’які, як перо, сойки, дівчачі губенята (Дочинець 2014: 173); На *легінях* куртки фірмові й ґаті (Мідянка 2011: 48); «Від *нямеша* й *ішпана* – до слуги», – // Віднянські кособочились німкені (Мідянка 2011: 26); Ти в бар повів свою *пайташку* Еллу (Мідянка 2011: 62); Де *пінцер* наш? (Густі 2013: 41). До товариства підходить *прімаш*, грає на скрипці і співає пісню (Густі 2013: 33). Ані, *прімаше*, хвильку відпочинь (Густі 2013: 35); «Оде, *цімборе*, вона перед тобою – наша безуменна земля... (Дочинець 2014: 133); Тоді я розмовляв з вогнем, і він, мій вірний *цімбора*, гадячими язиками шепотів щось заспокійливе (Дочинець 2014: 143); «Цурашня би ти із *фатьовом!*» (Мідянка 2011: 149).

3.3. *Tárgyak, használati cikkek megnevezései*

A Kárpátalján élő keleti szláv lakosság a tárgyak megnevezésére is gyakran magyar szót használ. Történetileg alakult úgy, hogy nyelvhasználatukban számos magyar kölcsönző oly

mértékben honosodott meg, hogy idegen volta alig ismerhető fel. Ide sorolhatjuk a következő szavakat: *боканчі – зрубї черевуки* ‘bakancs’, *будюгови – жіночі труси, шаровари*, м. N. ‘*bugugóci*’, *гатижак – рюкзак* ‘hátizsák’, *калап – капелюх* ‘kalap’, *капурка – хвіртка* ‘kapu’, *машличок – краватка*, itt ‘nyakkendő’ *погар, пугар – келих, чарка* ‘rohár’, *лугош – альтанка* ‘lugas’, *ташка – сумка* ‘táska’, *фінджа – чашка з фарфору* ‘fin-dzsa’, *чіжми – чоботи* ‘csizma’: Чеські *боканчі* від «Баті», змастивши голубиним жиром, прятав... (Дочинець 2014: 163); В той час, коли безбожна рідня уже тішилась новенькими ногавицями, *будюгованими*, спідньою білизнаю... (Кешеля 2011: 198); На плечі треба брати *гатижак* (Мідянка 2011: 137); Лиш раз у році перед нею Пешт знімає *калап* в подиві й повазі (Густі 2013: 32); Але то синя *капурка* винна, що ми стояли при ній довидна (Густі 2013: 238); Ерделій-Гриць – сиготський матурант // У *машличку*, в крохмалевій сорочці (Мідянка 2011: 18); «Перший *погар* – як по льоду, другий *погар* – як по меду (Кешеля 2012: 46); З одного рога зробив сільницю, з другого – *пугар* для пиття (Дочинець 2014: 194); Коли твоя тупа й фальшива твар // У венеційський втупиться *погар*... (Мідянка 2011: 24); ...садовими ножицями зрізував на *лугоші* стиглі кетяги темно-синього винограду (Балега 2016: 73); У його шкіряній *ташці*, крім хліба та деяких продуктів, завжди можна було знайти пляшку з молоком або молочною дитячою сумішшю... (Балега 2016: 207); Побились *фінджи* й образи на склі (Мідянка 2011: 165); Кладе цукерки в *чіжми* Миколай ... (Мідянка 2011: 28).

А *дараба* – *плит* ‘tutaj’ jelentésben fordul elő a nyelvjárásban és a szépirodalomban egyaránt: Присідали до ватри бокорашів-плотогонів, що провадили Рікою *дараби* в долину (Дочинець 2014: 133). Az ukr. N. *darába* ‘egyenletes fából készült tutaj’ valószínűleg a m. *darab* ‘szelet, falat’ 3. sz. egysz. > *darabja* alakból képződött. A jelentésbővülés feltehetően ukrán nyelvi talajon keletkezett, mivel az egyenletes fát „darabokra” mérték; minden egyes *darab* önálló sövényből állt (ESUM 2: 12–13).

3.4. A *dohányzással* kapcsolatos szavak a *догань* – *тютюн* ‘dohány’ és a *піпа* – *люлька* ‘pipa’: Я в піпу *доганцю* (Густі 2013: 225); Вуй Ферко сидів на бервені і курич *піпу* (Дочинець 2014: 165). Умер вуй Ферко убраний, як на Великдень, на лавиці, з *піпою* в роті (Дочинець 2014: 169). Я в *піпу* доганцю наб’ю собі (Густі 2013: 225); І бачі Шімон смочке смачно *піпку* (Мідянка 2011: 18).

А *піпа багов* ‘понюшка тютюну’ a magyar *pipa bagó* állandósult szókapcsolat átvétele: Й за *піпу багову* отих людей не має (Густі 2013: 57). А *фрасова каріка* ‘до біса’ a magyar *frászkarika* átvétele: Ми тутки із Митьком малінько пуча збираємо. Нас баба, *фрасову* їй *каріку*, заставила... (Кешеля 2011: 174).

3.5. *Testrészek megnevezései*

А szépirodalomban az emberi vagy állati testrészek magyarból származó megnevezései csekély számban fordulnak: *копоня – голова* ‘koronya’, *лаба – лапа* ‘állat lába’, *баюсатий – вусатий* ‘bajuszos’: Та так сердито, що дека проломилася й інструмент наліз кривднику на голову, наче ярмо, й до крові поранив рудувату *копоню* (Балега 2016: 111); Коні, спуджені громом, зірвалися, вдарили нараз чотирма *лабами* (Дочинець 2014: 179). Balczyk Emil (1963: 357–361) a *лаба* következő jelentéseit különbözteti meg: 1. ‘valamegyik állat vagy madár lába’; 2. elsősorban a kárpáti nyelvjárásokban ‘ember lába’ jelentés-

ben; 3. a kárpáti nyelvjárásokban 'bútor lába'; 4. általánosan elterjedt a kárpáti nyelvjárásokban a 'szerszám lába' vagy 'szerszám' jelentésben. І тільки хотів лягнути, що той *баюсати* бачі перший секретар комуністичної організації у селі, але вже, сегінь, давно умер, як Фіскарощка пулькнула (Кешеля 2012: 135).

3.6. A cselekedeteket és folyamatokat megnevező magyar jövevényszavakat a következő igék képviselik: *банувати – сумувати* 'bán', *газдувати – господарювати* 'gazdálkodik', *хоснувати – користуватися* 'használ'. І шалик ніжніший, як пух горностая, // Мені банно, *баную* (Мідянка 2011: 116); Трищало ріща, наче в ньому *газдувало* щось грубе (Дочинець 2014: 143); Це ми *хоснуємо* іще спиртянку «Вдалу» (Мідянка 2011: 20). A két utóbbi ige a *газда* < m. *gazda* és *хосен* < m. *haszon* főnév igei képződményei: І вона дочікувала літа, гарячої косовиці, щоб до пізньої осені не розлучатися з *газдою* (Дочинець 2014: 145); ...виходили на свої поля *газдове*, аби аотішити серце красними обіцянками (Кешеля 2011: 118); Крім шуму та біди *хосна* нема (Густі 2013: 74); ...лишив по собі огром трудів для людського *хоснування* (Дочинець 2014: 179).

3.7. Indulatszavak

A magyarból átvett indulatszavak bizonyos stilisztikai árnyalatot adnak a műveknek: О *Іштенем!* Божественно! Талант! (Густі 2013: 36); Не бійсь нічого. *Еливре!* (Густі 2013: 34).

3.8. Lexikai dublettek

Az egyes reáliák kiemelése az ukrán és a magyar szó párhuzamos használatával. Myroslav Dochnec stilizálási céllal párhuzamosan használja a hungarizmust és az ukrán szót. A lexikai dublettként szereplő magyar szó a kárpátaljai hucul nyelvjárás elemeként fordul elő: *балта – сокира* 'balta': Робітні люди сокирами-*балтами* (за них бралися й жони) заробляли собі і ораницю... (Дочинець 2014: 249). *ковдош – каліка* 'koldus': Гук потоків перейшов у йодлі для блаженних, *ковдошів, калік* (Мідянка 2011: 57); *Епер'еш – Пряшів* 'Eperjes': Інтелігентний *Пряшів, Епер'еш* – До нього на спочинок ти прийдеш... (Мідянка 2011: 29).

4. Más nyelvi sajátosságok. Magyar eredetű szuffixumok

Az írók néha a beszélők nyelvhasználatából átveszik azokat a szavakat, amelyek esetében a szláv szótóhöz magyar szuffixum járul: *мудрошаг* – ukr. *мудрість* 'bölcesség', *банкош – банкір* 'bankár', *окулярош – окуліст* 'szemész szakorvos', *безпекаш* – ukr. *безпека* 'biztonság', *комунішта* – ukr. *комуність* 'kommunista'.

A *мудрошаг* 'bölcesség' főnévben ukrán *мудр-* szótóhöz magyar *-ság* szuffixum járul: Є *мудрошаг*, коли жона ще мудра! (Мідянка 2011: 19). *-os* képző járul a *банкош*, ukr. *банкір* < m. *bankár* főnévhez: Знає *банкош* вартість пужджі (Мідянка 2011: 177) és az *окулярош* 'szemész szakorvos', vö. ukr. *окуліст*: Той тячівський окулярош, // Господа йому небесного! (Мідянка 2011: 140). A *безпекаш* főnévhez *-ás* szuffixum járul, vö. ukr. *безпека* 'biztonság': «Не лезть не в свайо дело, пусть саседі визивають міліцію», – радили *безпекаші* (Балега 2016: 167); ...за ті слова, што надрукували'сьте у листовках, *безпекаші* вас, як зелені парадички, у бочки засолять (Кешеля 2011: 173); *Безпекаш* вмить нашорошився (Кешеля 2011: 201). О, сили праведні, коли якийсь *безпекаш* почує про його величність Міклоша Гортія, то ані святі, ані грішні не позбирають моїх кісток по величайших просторах Сибіру! (Кешеля 2012: 11). A *комунішта* főnévben magyar *-ista* képző szerepel az ukrán *-іст* helyett: На мою веру, саранча і та не так скоро плодиться, як ті *комунішти* (Кешеля 2011: 173). *-ás* képző járul a magyarból átvett *бокор*

szótőhöz is, vö. *бокораш* 'плотогін' itt 'tutaj' jelentésben < m. *bokor* 'bokor', 'közös munkára társult emberek egy-egy csoportja': Присідали до ватри *бокорашив*-плотогонів, що провадили Рікою дараби в долину (Дочинець 2014: 133). Az ukr. N. *бóкóр* 'tutaj' és a XVI–XVIII. századi *бокора* 'ua.' alakváltozat a m. *bokor* 'bokor, cserje, csomó' valószínűleg román közvetítésű átvétele (vö. román *bocor* 'bokor, csomó; nagy tutaj') (ESUM 1: 224).

Vizsgálataink igazolják, hogy a hungarizmusok napjainkban is aktív rétegét képezik a kárpátaljai ukrán nyelvű irodalomnak. A fiatalabb írónemzedék képviselői használják a népnyelvet, nem zárkóznak el az idegen nyelvi elemektől, amelyeket leggyakrabban stilizálási céllal vagy egyéni írói jelleggel vonnak be műveik nyelvezetébe. Ezeknek a műveknek a megértése nehézséget okozhat az Ukrajna más régióiban élő olvasók számára, ha nincs hozzájuk szómagyarázat; hungarológiai szempontból viszont értékes adatokat szolgáltatnak.

5. Összegzés

Összefoglalásként tehát elmondhatjuk, hogy a kárpátaljai ukrán nyelvű irodalmi művekben is jól kimutatható a népek és kultúrák együttéléséből fakadó nyelvi interferencia, mely megmutatkozik a kölcsönszavak használatában. Az irodalomban a többnyelvű világ és kultúra, a nyelvi interferencia stílusesszövekként, a hely, helyzet, szereplő, életkörülmény jellemzésének fokozása céljából jelenik meg.

Források

- Балега Юрій 2016. *Записки закарпатського сексота*. Роман, оповідання. Ужгород: Гражда.
- Густі Василь 2013. *Зоря Біловезжі*. Ліричні драми та поезії. Ужгород: Карпати.
- Дочинець Мирослав 2014. *Лад*. Мукачево: Карпатська вежа.
- Кешеля Дмитро 2011. *Запишіть у свідки мої сльози*. Ужгород: Патент.
- Кешеля Дмитро 2012. *Політ співоного каміння*. Трилогія з народного життя. Ужгород: Карпати.
- Мідянка Петро 2011. *Марамороський розлом*. Поезії. Ужгород: Карпати.

Irodalom

- Baleczky 1963 = Балецкий Э., О некоторых венгерских заимствованиях в украинском языке (Венгерские заимствования в произведениях Н. Л. Устияновича). *Studia Slavica* 9: 337–386.
- Bárány 2009a = Барань Єлизавета. Лексичні гунгаризми у творах українських письменників Закарпаття. In: *Українська мова 2009/2*: 56–69.
- Bárány 2009b = *Magyar–ukrán nyelvi kölcsönhatás: Hungarizmusok a magyar–ukrán (ruszin) nyelvhatáron (irodalmi művek alapján)*. Doktori (PhD) disszertáció. Budapest. [kézirat].
- Chlanta 1995 = Хланта І. В. *Літературне Закарпаття у ХХ столітті*. Біобібліографічний покажчик. Ужгород: Закарпаття.
- Gazdag Vilmos 2010. A kárpátaljai magyar köznyelv szláv lexikai elemei Zelei Miklós A kettézárt falu c. dokumentumregényében. *Acta Beregsasiensis* IX/3: 29–40.
- Gazdag Vilmos 2017. Nyelvi interferencia a kárpátaljai irodalmi művekben. In: Márku Anita és Tóth Enikő szerk. *Többnyelvűség, regionalitás, nyelvoktatás. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III*. Ungvár: „RIK-U”, 178–185.
- ESUM = *Етимологічний словник української мови*. В 7 томах. За ред. О. С. Мельничука. Т. 1–5. Київ, 1982–2006.

A kötet szerzői

Bárány Erzsébet, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
Nyíregyházi Egyetem Kelet- és Közép-európai Kutatóközpont

Cserniczkó István, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont
Pannon Egyetem, Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet

Dudics Lakatos Katalin, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék

Gazdag Vilmos

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, doktorjelölt

Hires-László Kornélia

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont
Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Iskola, doktorjelölt

Huszi Ilona, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék

Karmacsi Zoltán, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

Lechner Ilona

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató

Lengyel Zsolt, CSC, professor emeritus

Pannon Egyetem, Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet

Márku Anita, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

Máté Réka

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont
Pannon Egyetem, Többnyelvűségi Nyelvtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató

Pilipenko, Gleb, PhD

Orosz Nemzeti Tudományos Akadémia, Szlavisztika Intézet

Szakál Imre, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

Tóth Enikő

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató

Tóth Mihály, CSc

Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia, Koreckij Állam- és Jogtudományi Intézete

Б-13 *Багатомовність, регіоналізм, викладання мов. III. Збірник статей дослідників науково-дослідного центру ім. А. Годинки /* Ред. Марку Аніта, Товт Еніке. – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2017. – 236 с.

ISBN 978-617-7404-27-8

Збірник наукових праць презентує результати досліджень, які проводять співробітники науково-дослідного центру ім. Антонія Годинки. У виданні представлено також наукові статті тих дослідників і викладачів кафедри філології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II, які тісно співпрацюють з науково-дослідним центром і здійснюють філологічні дослідження саме на території Закарпаття.

Цей збірник став третім томом серії *Збірник статей дослідників науково-дослідного центру ім. А. Годинки*, який вперше був виданий 2015 року.

В основі наукових публікацій лежить принцип єдності багатомовності, регіоналізму та викладання мов: дослідження спрямовані на одержання вичерпних відповідей на питання стосовно використання мов, ідентичності, освіти, викладання мов, мовних прав, історії становлення мовного колориту на Закарпатті та його перспектив.

ББК: 81.1
УДК: 81'27

Наукове видання

БАГАТОМОВНІСТЬ, РЕГІОНАЛІЗМ, ВИКЛАДАННЯ МОВ

III. Збірник статей дослідників науково-дослідного центру ім. А. Годинки

Редактори: Марку Аніта, Товт Еніке

Здано до складання: 10.12.2017. Підписано до друку 28.02.2017.
Папір офсетний. Формат видання 70х100/16. Умов. друк. арк. 19.
Зам. 120.

Видавництво: ТОВ «РІК-У», 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року

Друкарня: пп Лац Ч. С. м. Берегово, пл. Кошута, 4.